

Εθνική ταυτότητα και πολιτισμικά στοιχεία: Απόψεις μαθητών της νήσου

Χίου

Giavrimis Panagiotis¹, Tsagkatos Emmanouil² Sargioti Vicky³

¹Λέκτορας Πανεπιστημίου Αιγαίου, ^{2,3}Εκπαιδευτικός ΥΠΑΙΘ

¹giavrimis@soc.aegean.gr, ²mtsagkatos@gmail.com, srgvicky@yahoo.com³

Περίληψη

Η εθνική ταυτότητα ως συμβολική κατασκευή δομείται μέσα από μία σύνθετη και πολύπλευρη διαδικασία, η οποία βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη. Από την παιδική έως στην εφηβική ηλικία η εθνική ταυτότητα διαμορφώνεται μέσα από βιωματικές εμπειρίες και αναπαραστάσεις, ενώ η σημασία που δίνουν τα παιδιά στην εθνική ταυτότητα αυξάνεται χρόνο με το χρόνο. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν πτυχές της εθνικής ταυτότητας Ελλήνων μαθητών υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η συσχέτιση τους με το συναίσθημα καταγωγής και τη διατήρηση πολιτισμικών στοιχείων. Το δείγμα αποτέλεσαν 327 μαθητές της νήσου Χίου. Συμπερασματικά, αναδύεται μια αμφιθυμία στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας, γεγονός που αναδεικνύει την επιπολιτισμικής ώσμωσης των νησιών στο Β. Αιγαίο, σε μια εποχή 'ρευστότητας' και κοινωνικών αλληλεξαρτήσεων που εκτείνονται από το τοπικό στο παγκόσμιο περιβάλλον.

Λέξεις - κλειδιά: Εθνική ταυτότητα, υποχρεωτική εκπαίδευση

Εισαγωγή

Η έννοια της ταυτότητας αναφέρεται τόσο σε άτομα (προσωπική ταυτότητα), όσο και σε συλλογικότητες (κοινωνική ταυτότητα) (Jenkins 1996. Oyserman et al., 2004). Σύμφωνα με τον Γκόφμαν (2005), η προσωπική ταυτότητα σχετίζεται με την μοναδικότητα του Υποκειμένου και διαμορφώνεται στην εξέλιξη του χρόνου και από την προσωπική διαδρομή του ατόμου μέσα στον κοινωνικό ιστό. Σύμφωνα με τις Πρελορέντζου και Ντάλλα (2003:31) η ταυτότητα λειτουργεί με βάση τρεις διαδικασίες: Αφομοίωση: Υποδοχή και ενσωμάτωση νέων στοιχείων στη δομή της ταυτότητας. Συμμόρφωση: Το άτομο τροποποιεί την υπάρχουσα δομή για να συμπεριληφθούν νέα στοιχεία. Αξιολόγηση: Το άτομο αξιολογεί ποια στοιχεία θα αφομοιωθούν στη δομή της ταυτότητας. Η διαδικασία της αξιολόγησης συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του ατόμου. Η σύγχρονη εννοιολόγηση της ταυτότητας αποτελεί μια σύνθετη και πολύπλευρη διαδικασία, η οποία βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη (Gewirtz & Cribb, 2011) σε αντίθεση με την κλασική προσέγγιση,

όπου η ταυτότητα είχε μια στατική μορφή και περισσότερο αντιπροσώπευε χαρακτηριστικά που ο άνθρωπος είχε κατακτήσει (Kowert & Legro, 1996, σελ. 453). Οι Παυλόπουλος και Μπεζεβέγκης (2008) αναφέρουν τρία επίπεδα αντιμετώπισης της ταυτότητας: α) Ενδοψυχικό επίπεδο: απομάκρυνση, αποδοχή, επαναξιολόγηση, β) Διαπροσωπικό επίπεδο: απομόνωση, αρνητισμός, προσπέρασμα, συμμόρφωση και γ) Διομαδικό επίπεδο: Συμμετοχή σε πολλαπλές ομάδες, ομαδική υποστήριξη, ομαδική δράση-διάδραση. Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας που διατύπωσαν οι Tajfel & Turner (1979) καταδεικνύει ως κεντρική παράμετρο για τη διαμόρφωση της κοινωνικής ταυτότητας την αντιδιαστολή της αυτό-εικόνας που οι έσω-ομάδες προσφέρουν στο άτομο με τις αντίστοιχες των έξω-ομάδων. Η ομάδα αποκτά μεγάλη δυναμική καθώς αναπτύσσονται, μέσα σε αυτήν, ψυχολογικές διεργασίες οι οποίες επηρεάζουν την προσωπικότητα και το χαρακτήρα του ατόμου-μέλους αυτής. Αυτή η δυναμική αντίθετα δεν αναπτύσσεται σε τόσο μεγάλο βαθμό στις δυαδικές σχέσεις (Γεωργογιάννης, 1996:56). Στο πλαίσιο της επίδρασης του μεταμοντερνισμού και των συζητήσεων για την πολυπολιτισμικότητα, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, αρκετοί κοινωνικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ολοένα και περισσότερο ότι για να διερευνηθεί η ταυτότητα θα πρέπει να εξεταστούν χαρακτηριστικά που αφορούν τη φυλή, την τάξη, την εθνικότητα, το φύλο, τη σεξουαλικότητα, την ιθαγένεια και άλλες κοινωνικές κατηγορίες (Alcoff & Mendieta, 2003). Η δυναμική μορφή της ταυτότητας είναι μια θεωρητική προσέγγιση που ταυτίζεται περισσότερο με την μετανεωτερική εποχή, περικλείει στοιχεία αποδόμησης του παραδοσιακού, ερμηνευτικής ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων και την αλλοιωτική εισαγωγή της ψηφιακής τεχνολογίας (Hogg & Abrams 1988).

Εθνική ταυτότητα και Ελλάδα

Η εθνική ταυτότητα είναι μια συμβολική κατασκευή και ήρθε να αντικαταστήσει το κενό που δημιούργησε η κατάλυση της παραδοσιακής μορφής κοινωνικής οργάνωσης, στην οποία η θρησκεία είχε το κεντρικό ρόλο και να προσφέρει στα μέλη των σύγχρονων κοινωνιών μια νέα βάση για την επίτευξη και τη δημιουργία της «φαντασιακής κοινότητας» του έθνους που στηρίζεται στην ύπαρξη κοινών πολιτισμικών στοιχείων (Anderson, 1991). Η εθνική ταυτότητα στηρίζεται στις αναπαραστάσεις που έχει η εκάστοτε εθνική ομάδα για τον εαυτό της και τα άλλα έθνη και αναφέρεται στην κοινή καταγωγή προκειμένου να νομιμοποιηθεί η σύσταση της ομάδας σε μια ανεξάρτητη πολιτική ενότητα (Φραγουδάκη & Δραγώνα, 1997, σελ. 14-15). Η εθνική ταυτότητα χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό κατασκεύασμα

με κοινωνικο-ιστορικές διαστάσεις (Βέικος 1999. Hall, 1997) και αναφέρεται σε ένα κοινό γεωγραφικό-ιστορικό χώρο, σε κοινές προγονικές παραδόσεις και ιστορικές μνήμες, σε έναν κοινό πολιτισμό, σε κοινές υποχρεώσεις και δικαιώματα (Smith, 1991, σελ. 14), καθώς και σε μια συλλογική αποτύπωση της υποκειμενικότητας του «ανήκειν» σε ένα έθνος, έχοντας κοινή γλώσσα, θρησκεία, ήθη και παραδόσεις (Γκότοβος, 2002). Η εθνική ταυτότητα ανήκει στην κατηγορία των κοινωνικών ταυτοτήτων καθώς το άτομο εντάσσεται μέσα σε μια ομάδα, στην ομάδα των ατόμων που έχουν κοινή γλώσσα, θρησκεία, ήθη, παραδόσεις, ιστορία. Η αξία της ομοιογένειας οδηγεί στην απόκρυψη/υποβάθμιση των υπόλοιπων κοινωνικών ταυτοτήτων πλην της εθνικής ταυτότητας (Φραγκουδάκη, 1997:152). Η κοινωνική συναίνεση και η ενδοομαδική ομοιομορφία αποτελούν σημαντικούς παράγοντες διατήρησης της ενότητας στην ομάδα. Κάθε παρέκκλιση από την αλήθεια της πλειοψηφίας αποτελεί κίνδυνο διάλυσης της ισορροπίας που πρέπει να διακρίνει τις ενδοομαδικές λειτουργίες (Παπαστάμου, 1989:18). Η ανάγκη για ομοιογένεια και πολιτισμική καθαρότητα δημιουργούν αισθήματα ξеноφοβίας, απομόνωσης και αποπομπής/αποδοκιμασίας του διαφορετικού (Φραγκουδάκη, 1997:154). Συχνά, η εθνική ταυτότητα ταυτίζεται με την εθνοτική ταυτότητα. Όμως διαφέρουν, καθώς ως εθνοτική ταυτότητα ορίζεται η *«αίσθηση του ανήκειν σε μια εθνοτική ομάδα καθώς και οι αντιλήψεις, σκέψεις, συναισθήματα και συμπεριφορές που απορρέουν από τη συμμετοχή του ατόμου στην ομάδα αυτή»* (Μπεζεβέγκης και συν., 2010). Όμως η εθνοτική ταυτότητα, όπως αυτή αναγράφεται στα διαβατήρια και άλλα επίσημα έγγραφα, δεν καταφέρνει πάντα να θωρακίσει τα μέλη μιας ομάδας από τη διάκριση (Γκότοβος, 2001:52). Η εθνική ταυτότητα περιλαμβάνεται σε κάθε πτυχή της καθημερινής μας ζωής από τον τρόπο διατροφής και ένδυσης, τη γλώσσα, τις συνήθειες και την εκπαίδευση, διαμορφώνοντας το πλαίσιο λειτουργίας της (Billig, 1995).

Όσον αφορά στην παιδική ηλικία, η εθνική ταυτότητα διαμορφώνεται μέσα από βιωματικές εμπειρίες και αναπαραστάσεις. Κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, τα παιδιά δεν έχουν ακόμα καμία επίγνωση της έννοιας των ταυτοτήτων, αλλά η γνώση για την ύπαρξη της εθνικής ομάδας είναι κάτι που θα διερευνηθεί εμπειρικά. Έρευνες που έγιναν στην Αγγλία έδειξαν ότι κατά την παιδική-εφηβική ηλικία η σημασία που δίνουν τα παιδιά στην εθνική ταυτότητα αυξάνεται χρόνο με το χρόνο (Barret, 2000). Η εθνική ταυτότητα κατασκευάζεται κυρίως μέσω του λόγου, όμως μπορεί να ενισχυθεί και με πολιτισμικά στοιχεία (τελετουργικές συμπεριφορές κ.), ενώ η

χρήση γλωσσικών ιδιωμάτων αξιοποιείται ως σύμβολο της εθνικής ταυτότητας (Hall, 1997, σελ.184).

Η ελληνική εθνική ταυτότητα συνδέθηκε με την κοινή καταγωγή, την πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και τη θρησκεία (Τριανταφυλλίδου, 1998, σελ. 490) τη συνέχεια, την ομοιογένεια, την ανωτερότητα, τη φιλοπατρία και τη γενναιότητα (Αβδελά 1997). Σύμφωνα με τους Gropas & Triantafyllidou (2009, σελ. 13-14) η εθνική ταυτότητα των Ελλήνων, όπως διαμορφώνεται κατά των 20^ο αιώνα, αναπτύχθηκε σε ένα πλέγμα σχέσεων ανάμεσα: α) στην κατασκευή και αντίληψη για την εθνική και την Ευρωπαϊκή ταυτότητα, β) στη νεωτερικότητα και την παράδοση, που είχε ως αποτέλεσμα μια ιδεολογικά συγκεχυμένη έννοια του όρου «Ελληνο-χριστιανισμός» και γ) στην θέση της χώρας στο σταυροδρόμι, τόσο γεωγραφικά όσο και πολιτισμικά, μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Η διαφοροποίηση από την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων γίνεται αντιληπτή ως ‘άλλο’ και αποτυπώνεται στον κοινωνικό σχηματισμό ως μειονότητα. Επιπλέον, η ελληνική ταυτότητα χαρακτηρίζεται ως «κλειστή» ή «ανελαστική» (Στρατουδάκη, 2005), έχοντας μια αμυντική μορφή, η οποία έχει διαποτίσει όλα τα σχολικά βιβλία (Vamvakidou., Golia, Kassidou & Zigouri, 2010). Σύμφωνα με την έρευνα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, οι Έλληνες νέοι αισθάνονται «πολύ» ή «αρκετά» υπερήφανοι στην πλειοψηφία τους (64,3%) για την ταυτότητα τους. Η μεγάλη πλειοψηφία των νέων (75.1%), αναφέρονται στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και την λαϊκή παράδοση ως τις σημαντικότερους παράγοντες οικοδόμησης της εθνικής συνείδησης, ενώ απορρίπτουν την «ευρωπαϊκή» ταυτότητα. Διαφαίνεται, επίσης, ότι οι νέοι σε μεγάλο βαθμό απορρίπτουν την ευρωπαϊκή ταυτότητα (Γ.Γ.Ν.Γ., 2005). Σύμφωνα με έρευνα της Στρατουδάκη (2005) οι μαθητές στην πλειονότητά τους αισθάνονταν υπερήφανοι για την εθνικότητα τους, με σημαντικότερες αξίες την οικογένεια, τους φίλους, τη δημοκρατία και τη θρησκεία. Ένας στους τέσσερις μαθητές, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εθνοκεντρικός». Παράλληλα, κοινωνικοί θεσμοί, όπως η οικογένεια, το σχολείο, οι φίλοι και τα ΜΜΕ συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας, έχοντας πολλές φορές αντίρροπους προσανατολισμούς, που αναδύονται μέσα από τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Έρευνες στην ελληνική βιβλιογραφία αναδεικνύουν αυτές τις αντιθετικές στάσεις (Καβουνίδη, Κόντη, Λιανός & Φακιολάς, 2008. Τσιγκάνου, 2010. VPRC, 2007).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν πτυχές της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων μαθητών υποχρεωτικής εκπαίδευσης της νήσου Χίου και η συσχέτιση τους με το συναίσθημα καταγωγής και τη διατήρηση πολιτισμικών στοιχείων.

Μέθοδος

Δείγμα

Ο πληθυσμός αναφοράς στη συγκεκριμένη έρευνα είναι ο συνολικός πληθυσμός των μαθητών που φοιτούν στη ΣΤ΄ τάξη των δημοτικών σχολείων και στην Α΄ και Β΄ γυμνασίου της νήσου Χίου. Η νήσος Χίος βρίσκεται στα νησιά του Β. Αιγαίου (Ελλάδα), που αποτελούν τα εξωτερικά νοτιοανατολικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εξαιτίας της νησιωτικότητας και της γεωγραφικής ασυνέχειας που συνεπάγεται αυτή, εμφανίζονται κοινωνικοοικονομικές και εκπαιδευτικές ανισότητες, ενώ η Χίος και γενικότερα τα νησιά του Β. Αιγαίου αποτελούν πύλες εισόδου και διαμονής μεταναστών. Συνολικά στις τάξεις ΣΤ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου και στην Α΄ και Β΄ γυμνασίου φοιτούν 1536 μαθητές. Με την εφαρμογή της κατά στρώματα δειγματοληψίας απευθυνθήκαμε σε 327 μαθητές. Από αυτούς οι 60 (36,1%) προέρχονταν από τη ΣΤ΄ τάξη, οι 52 από την Α΄ γυμνασίου (31,3%) και οι 54 από τη Β΄ γυμνασίου (32,5%). Οι 169 (51,7%) είναι αγόρια και οι 158 (48,3%) κορίτσια.

Εργαλείο έρευνας

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε ως βάση το ερωτηματολόγιο της Phinney (1992), το οποίο διαμορφώθηκε καταλλήλως για τις απαιτήσεις της δικής μας έρευνας. Το ερωτηματολόγιο της Phinney (1992) (Multigroup Ethnic Identity Measure - MEIM) αποτελείται από 12 ερωτήσεις. Το MEIM δημιουργήθηκε προκειμένου να μετρήσει τη διαδικασία της ανάπτυξης της εθνικής ταυτότητας σε εφήβους (12 ετών και άνω) και νεαρούς ενήλικες. Έχει χρησιμοποιηθεί σε δεκάδες μελέτες και έχει δείξει με συνέπεια καλή αξιοπιστία, συνήθως με άλφα πάνω από 0,80 ($\alpha > 0,80$) σε ένα ευρύ φάσμα εθνοτικών ομάδων και ηλικιών. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου MEIM μεταφράστηκαν και αναδιατυπώθηκαν προκειμένου να γίνουν κατανοητές από τους μαθητές της έρευνάς μας. Το ερωτηματολόγιο, προτού διανεμηθεί στα σχολεία για συμπλήρωση από τους μαθητές, δοκιμάστηκε πειραματικά σε 30 μαθητές των ηλικιών που απευθύνεται η έρευνα, προκειμένου να διαπιστωθούν τυχόν ελλείψεις και παρερμηνείες. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου κατανεμήθηκαν σε τρεις θεματικές: α) Δημογραφικά Χαρακτηριστικά (Φύλο, Ηλικία,

Εθνικότητα, Τάξη, Σχολική επίδοση, Μορφωτικό επίπεδο γονέων), β) Ερωτήσεις του ερωτηματολογίου MEIM και γ) ερωτήσεις κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος σε σχέση με την εθνική ταυτότητα. Χρησιμοποιώντας παραγοντική ανάλυση σε ένα μεγάλο δείγμα εφήβων, οι Roberts et al. (1999) διαπίστωσαν ότι η μέτρηση (measure) είναι προτιμότερο να διαχωριστεί σε δυο επίπεδα (παράγοντες): α) Την εξερεύνηση της εθνικής ταυτότητας (μια αναπτυξιακή, γνωστική διαδικασία) και β) Τη δέσμευση ταυτότητας (μια συναισθηματική, συμπεριφορική διαδικασία). Στην έρευνά μας έγινε χρήση των δύο παραγόντων του ερωτηματολογίου MEIM (Εξερεύνηση / Δέσμευση). Η αξιοπιστία για τους δύο παράγοντες του MEIM ήταν για τον παράγοντα της Εξερεύνησης Cronbach $\alpha=0,608$ και για τον παράγοντα της Δέσμευσης Cronbach $\alpha=0,741$.

Ευρήματα

Συνδυάζοντας τους δύο παράγοντες της εθνικής ταυτότητας, την Εξερεύνηση και τη Δέσμευση, και κάνοντας χρήση της ανάλυσης «συστάδων», ταξινομήσαμε τα άτομα σε ένα υποσύνολο «συστάδων» ανάλογα με τη κατάσταση ταυτότητας που βρίσκονται τα άτομα σύμφωνα με τον Marcia (1966). Η ανάλυση «συστάδων» χρησιμοποιεί τις ομοιότητες μεταξύ των ατόμων ή περιπτώσεων σε σχέση με δοσμένες μεταβλητές (στην περίπτωσή μας οι μεταβλητές αυτές ήταν οι παράγοντες της εθνικής ταυτότητας) για την ταξινόμησή τους. Με τη χρήση, λοιπόν, της παραπάνω μεθόδου καταλήξαμε σε τέσσερις ομάδες.

Διαστάσεις εθνικής ταυτότητας	Κατακτημένη ταυτότητα	Cluster		
		Σύγχυση	Μορατόριουμ	Δοτή ταυτότητα
Αναζήτηση Ταυτότητας	4,80	2,40	4,00	2,20
Δέσμευση Ταυτότητας	4,86	2,29	3,00	4,29

Πίνακας 1. Κεντρικοί μέσοι των «συστάδων»

Παρατηρώντας τους κεντρικούς μέσους (πίν. 1) που παράγονται από την ανάλυση «συστάδων» διαπιστώνουμε ότι οι τέσσερις «συστάδες» που δημιουργήθηκαν έχουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά: α) Η πρώτη «συστάδα» (Κατακτημένη ταυτότητα) χαρακτηρίζεται από υψηλή εξερεύνηση και δέσμευση στην εθνική ταυτότητα, β) αντίθετα η δεύτερη «συστάδα» (Σύγχυση) χαρακτηρίζεται από χαμηλή εξερεύνηση και δέσμευση στην εθνική ταυτότητα, γ) η τρίτη «συστάδα» (Μορατόριουμ) χαρακτηρίζεται από υψηλή εξερεύνηση και χαμηλή δέσμευση στην εθνική ταυτότητα και δ) η τέταρτη «συστάδα» (Δοτή ταυτότητα) χαρακτηρίζεται από χαμηλή εξερεύνηση και υψηλή δέσμευση στην εθνική ταυτότητα. Η ταξινόμηση των

μαθητών στις ομάδες ήταν ως εξής: Κατακτημένη ταυτότητα: 135 άτομα (41,3 %), Σύγχυση: 35 άτομα (10,7 %), Μορατόριουμ: 131 άτομα (40,1 %) και Δοτή ταυτότητα: 26 άτομα (8,0 %). Τα περισσότερα άτομα του δείγματος βρίσκονται στη διαδικασία του Μορατόριουμ και στην Κατακτημένη ταυτότητα. Οι τέσσερις ομάδες διαφοροποιούνται μεταξύ τους με στατιστική σημαντικότητα [$\chi^2(3) = 13,711$, $p = 0,003$], αναδεικνύοντας τη διαφορετικότητα των μορφών της εθνικής ταυτότητας των ατόμων.

Στη συνέχεια εξετάστηκαν οι συσχετίσεις των μορφών της ταυτότητας (Κατακτημένη, Δοτή, Μορατόριουμ, Σύγχυση) των ελλήνων μαθητών με τις απαντήσεις τους στην ερώτηση «Νιώθω καλά που κατάγομαι από αυτή τη χώρα και έχω αυτό το πολιτιστικό υπόβαθρο». Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων βρέθηκε να υπάρχει στατιστικώς σημαντική συσχέτιση [$\chi^2(12) = 79,162$, $p = 0,000$]. Μπορούμε να αναφέρουμε ότι οι διάφορες ταυτότητες σχετίζονται με νοσηματοδότηση των συναισθημάτων των ατόμων σε σχέση με την καταγωγή και το πολιτιστικό υπόβαθρο τους (πίν. 2). Τα άτομα με την ταυτότητα «Σύγχυση» αμφιταλαντεύονται σε ποσοστό 34,3% κάτι που δεν εκφράζεται από καμία άλλη ομάδα σε αυτό το μέγεθος, ενώ είναι και η λιγότερο ικανοποιημένοι από την καταγωγή τους σε σχέση με τις υπόλοιπες μορφές ταυτότητας. Επίσης, όλα τα άτομα σχεδόν με «Κατακτημένη» ταυτότητα τονίζουν την ικανοποίησή τους από την καταγωγή και το πολιτιστικό τους υπόβαθρο. Οι υπόλοιπες ομάδες κυμαίνονται ανάμεσα στα δύο άκρα ικανοποίησης που οριοθετούν οι δύο προηγούμενες ομάδες ταυτοτήτων, ενώ τα άτομα με «Μορατόριουμ» ταυτότητα τείνουν να είναι πιο ευχαριστημένα.

Εθνική ταυτότητα	Νιώθω καλά που κατάγομαι από αυτή τη χώρα και έχω αυτό το πολιτιστικό υπόβαθρο					Σύνολο
	ΔΑ	Διαφωνώ	ΟΣ/ΟΔ	Συμφωνώ	ΣΑ	
Κατακτημένη	0 (0,0%)	0 (0,0%)	5 (3,7%)	26 (19,3%)	104 (77,0%)	135 (100%)
Σύγχυση	1 (2,9%)	2 (5,7%)	12 (34,3%)	8 (22,9%)	12 (34,3%)	35 (100%)
Μορατόριουμ	0 (0,0%)	0 (0,0%)	19 (14,5%)	46 (35,1%)	66 (50,4%)	131 (100%)
Δοτή	1 (3,8%)	3 (11,5%)	4 (15,4%)	9 (34,6%)	9 (34,6%)	26 (100%)
Σύνολο	0,6%	5 (1,5%)	40 (12,2%)	89 (27,2%)	191 (58,4%)	327 (100%)

Σημ.: ΔΑ: Διαφωνώ Απόλυτα, ΟΣ/ΟΔ: Ούτε Συμφ./Ούτε Διαφ., ΣΑ: Συμφωνώ Απόλυτα

Πίνακας 2: Ταυτότητα, χώρα καταγωγής και πολιτιστικό υπόβαθρο

Στη συνέχεια εξετάστηκαν οι συσχετίσεις των διαστάσεων της ταυτότητας (Κατακτημένη, Δοτή, Μορατόριουμ, Σύγχυση) των ελλήνων μαθητών με τις

απαντήσεις τους στην ερώτηση «Μου αρέσει να χρησιμοποιώ στοιχεία της χώρας καταγωγής μου». Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων βρέθηκε να υπάρχει στατιστικώς σημαντική συσχέτιση [$\chi^2(12) = 44,414, p=0.000$]. Μπορούμε να αναφέρουμε ότι οι διάφορες ταυτότητες σχετίζονται με χρήση στοιχείων από το πολιτιστικό υπόβαθρο της χώρας τους (πίν. 3). Χαρακτηριστικά παρατηρείται ότι τα άτομα με την ταυτότητα «Σύγχυση» αμφιταλαντεύονται σε ποσοστό 22,9% κάτι που δεν εκφράζεται από καμία άλλη ομάδα σε αυτό το μέγεθος. Επίσης, όλα τα άτομα με «Κατακτημένη» ταυτότητα τονίζουν την απόλυτη σχεδόν ικανοποίησή τους από την καταγωγή και το πολιτιστικό τους υπόβαθρο. Επίσης, τα άτομα με «Δοτή» ταυτότητα τείνουν να μην κάνουν χρήση των στοιχείων της χώρας τους με τον ίδιο τρόπο όπως οι υπόλοιπες ομάδες, ενώ η συμφωνία τους στη συγκεκριμένη άποψη έχει το χαμηλότερο ποσοστό. Όλες οι υπόλοιπες ομάδες σε σχέση με την ταυτότητά τους κυμαίνονται ανάμεσα στα δύο άκρα ικανοποίησης που οριοθετούν οι προηγούμενες ομάδες ταυτοτήτων.

Εθνική ταυτότητα	Μου αρέσει να χρησιμοποιώ στοιχεία της χώρας καταγωγής μου					Σύνολο
	ΔΑ	Διαφωνώ	Ο. Σ./ΟΔ	Συμφωνώ	ΣΑ	
Κατακτημένη	0 (0,0%)	0 (0,0%)	2 (1,5%)	43 (31,9%)	90 (66,7%)	135 (100,0%)
Σύγχυση	1 (2,9%)	3 (8,6%)	8 (22,9%)	12 (34,3%)	11 (31,4%)	35 (100,0%)
Μορατόριουμ	1 (0,8%)	2 (1,5%)	13 (9,9%)	41 (31,3%)	74 (56,5%)	131 (100,0%)
Δοτή	1 (3,8%)	0 (0,0%)	4 (15,4%)	9 (34,6%)	12 (46,2%)	26 (100,0%)
Σύνολο	3 (0,9%)	5 (1,5%)	27 (8,3%)	105 (32,1%)	187 (57,2%)	327 (100,0%)

Πίνακας. 3: Ταυτότητα και χρήση στοιχείων της χώρας καταγωγής

Συζήτηση

Η εθνική ταυτότητα αποτελεί κομμάτι της κοινωνικής ταυτότητας και αφορά την ένταξη των ατόμων σε ομάδες με κοινά πολιτισμικά, γλωσσικά, θρησκευτικά χαρακτηριστικά, που παρέχουν στο άτομο ένα αίσθημα ασφάλειας, προστασίας και αυτοπεποίθησης και το αίσθημα του «ανήκειν». Λαμβάνοντας υπόψη το δυναμικό τρόπο, με τον οποίο τα άτομα διαπραγματεύονται και οικοδομούν την εθνική τους ταυτότητα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι μαθητές της νήσου Χίου, συσχετιζόμενοι τόσο με το εκπαιδευτικό σύστημα (σχολικά βιβλία, εκπαιδευτικοί, μαθητές και γονείς), αλλά και με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαβιούν, κατασκευάζουν τις διάφορες μορφές ταυτότητάς τους διαφοροποιώντας τις

σύμφωνα με τους, ατομικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς πόρους τους. Σύμφωνα με τον Τσαούση (1997) η αναπροσαρμογή της εθνικής ταυτότητας συνδέεται με τον κοινωνικό περίγυρο και τα πολιτιστικά στοιχεία που συνθέτουν κάθε φορά τη βάση της διαφοροποίησης και αντιδιαστολής. Οι στρατηγικές τοποθέτησης του εαυτού τους σε μια μορφή εθνικής ταυτότητας συγκροτείται σε σχέση με τους άλλους και κατασκευάζονται θέτοντας όρια και αποκλεισμούς. Βασικός παράγοντας στην αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας αποτελεί το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα (Αβδέλα, 1997, σελ.33). Οι Έλληνες μαθητές εντάσσονται σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που ενισχύει τα δικά τους πολιτιστικά στοιχεία προσδίδοντάς τους μια κυρίαρχη οντότητα. Η διαδικασία αυτή έχει ως αποτέλεσμα οι Έλληνες μαθητές να εμφανίζουν στην πλειονότητά τους Κατεκτημένη ταυτότητα. Οι μαθητές με ταυτότητα σε σύγχυση και σε μορατόριουμ είναι σε μια διαδικασία μετάβασης, όπου προσπαθούν να συνδυάσουν διαφορετικές πολιτισμικές αφηγήσεις, αξίες και δεσμεύσεις, καθορίζοντας τις στάσεις τους και τις διαθέσεις τους σε σχέση μ' αυτά. Γι' αυτό η συσχέτισή τους με τα συναισθήματά τους για τη χώρα καταγωγής τους έχει διακυμάνσεις. Αυτή η διαδικασία αποτελεί και μέρος της ικανότητας των ατόμων να στέκονται αναστοχαστικά απέναντι στην ταυτότητά τους. Οι μαθητές με κατακτημένη και με δοτή ταυτότητα βρίσκονται σε ένα μεταγενέστερο στάδιο δημιουργίας της ταυτότητάς τους, έχουν αποκρυσταλλώσει τη στάση τους απέναντι στα διάφορα πολιτιστικά στοιχεία του περιβάλλοντός τους και οι απόψεις τους χαρακτηρίζονται από μια μεγαλύτερη σταθερότητα. Εξάλλου, ως μέλος μιας ομάδας, το άτομο αποκτά συναισθηματικούς και ιδεολογικούς δεσμούς με την ομάδα στην οποία ανήκει και συμμετέχει (Tajfel, 1972, σελ.292), ορίζει τον εαυτό του μέσα σε αυτήν και ενστερνίζεται τους στερεοτυπικούς κανόνες αυτής της ομάδας (Turner, 1981, σελ.108).

Συμπερασματικά, η αμφιθυμία (Κατεκτημένη, Σύγχυσης, Μορατόριουμ, Δοτή) που αναδύεται στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας είναι δηλωτική της επιπολιτισμικής ώσμωσης που ενυπάρχει, αλλά και της προσπάθειας εναρμόνισης αντικρουόμενων πολιτισμικών στοιχείων και της εξασφάλισης, σε ένα μεγάλο βαθμό, της ψυχικής ισορροπίας του ατόμου (Phinney, Horenczyk, Liebkind & Vedder, 2001). Βέβαια, σε μια εποχή (σε κατάσταση 'ρευστότητας') κοινωνικών αλληλεξαρτήσεων που εκτείνονται από το τοπικό στο παγκόσμιο περιβάλλον, όπου η καθημερινότητα ανασυγκροτείται κάτω από τις διαπραγματεύσεις που επιτελούνται μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων, η αναστοχαστική διαδικασία ακόμα και για τα άτομα με

κατακτημένη ή δοτή ταυτότητα, ίσως είναι κάτι αναπόφευκτο, καταδεικνύοντας το δυναμικό μέρος της δόμησης της εθνικής ταυτότητας. Η ελληνική κοινωνία, αλλά και κατ' επέκταση το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στην καθημερινή πρακτική είναι αναγκαίο να αναπτύξουν τη διαπολιτισμική κατανόηση, αναγνωρίζοντας και σεβόμενοι την πολιτισμική διαφορετικότητα. Η ανάδειξη των αρχών της αποδοχής, της διαφορετικότητας, της αναγνώρισης του πολιτισμικού κεφαλαίου των ευπαθών ομάδων στο αναλυτικό πρόγραμμα και η κατάρτιση των εκπαιδευτικών στη διαπολιτισμική αγωγή μπορούν να οριοθετήσουν το πλαίσιο νοηματοδότησης και διαμόρφωσης μιας λειτουργικής εθνικής ταυτότητας από τα άτομα.

Βιβλιογραφία

- Alcoff, L. M., & Mendieta, E. (Eds.) (2003). *Identities: Race, class, gender and nationality*. Malden, MA: Blackwell.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities*. London: Routledge.
- Barrett, M. (2000). *The development of national identity in childhood and adolescence*. Retrieved 2/1/2014 from http://epubs.surrey.ac.uk/1642/1/00_Inaugural_lecture.pdf
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. London: Sage.
- Gewirtz, Sh. & Cribb, A. (2011). *Κατανοώντας την εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Gropas, R. & Triandafyllidou, A. (2009). The state of the art: various paths to modernity. Greek case. Athens: ELIAMEP
- Hall, J. M. (1997). *Ethnic Identity in Greek Antiquity*. Cambridge: Cambridge Univ. Press
- Hogg, M. & Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.
- Jenkins, R. (1996), *Social Identity*. London: Routledge
- Kowert, P. & Jerey, L. (1996). *Norms, Identity, and Their Limits*. In P. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security*, (pp. 451-497). New York: Columbia University Press.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558.
- Oyserman, D., Bybee, D., Terry, K., & Hart-Johnson, T. (2004). Possible selves as roadmaps. *Journal of Research in Personality*, 38 (2), 130-149.

Phinney, J. (1992), The Multigroup Ethnic Identity Measure. *Journal of Adolescent Research*, 7, 156-176.

Phinney, J.S., Horenczyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 493-510.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Turner, J.C. (1981). *The experimental social psychology of intergroup behavior*. In J.C. Turner & H. Giles (eds.), *Inter-group behavior* (pp. 66-101). Oxford: Blackwell.

Vamvakidou I., Golia P., Kassidou S. & Zigouri E., (2010), The perceptions of “Homeland”: Greek universities students define the term. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4546–4550.

VPRC (2007). *Στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες*. Αθήνα.

Αβδελά, Ε. (1997), *Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: «εμείς» και οι «άλλοι*. Στο Α. Φραγκουδάκη & Θ. Δραγώνα (επιμ.), *Τι είναι η πατρίδα μας: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση* (σελ. 27-45). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Βέικος, Θ. (1999). *Εθνικισμός και εθνική ταυτότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, (2005). *Η Νέα Γενιά στην Ελλάδα σήμερα*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ και ALCO. Ανάκτηση στις 2/1/2014 από www.neagenia.gr/appdata/documents/ερευνα/research_summary.doc

Γεωργογιάννης, Π. (1996), *Θεωρίες Κοινωνικής Ψυχολογίας*, τόμος 2, Αθήνα: Gutenberg

Γκότοβος, Α. (2001), *Οικουμενικότητα, Ετερότητα και Ταυτότητα: Η Επαναδιαπραγμάτευση του νοήματος της Παιδείας*, Ιωάννινα.

Γκότοβος, Α. (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γκόφμαν, Ε. (2005), *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, μεταφρ.: Γκόφρα, Μ., Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Καβουνίδη, Τ., Κόντη, Α., Λιανός, Θ., & Φακιολάς, Ρ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές – Προοπτικές*. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ

Μπεζεβέγκης Η., Παυλόπουλος, Β. & Γεωργαντή, Κ. (2010). Εθνοτική ταυτότητα και ψυχοκοινωνική προσαρμογή: μια εμπειρική έρευνα σε εφήβους μετανάστες δεύτερης γενιάς. Αθήνα: Τομέας Ψυχολογίας, Τμήμα ΦΠΨ, ΕΚΠΑ & ΙΜΕΠΟ.

Παπαστάμου, Σ. (1989), *Η κοινωνική Επιρροή, Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία*, επιμ.: Παπαστάμου Σ., μετάφρ.: Κατηφόρης, Κ. & Σταματάκης Ν., Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπαστάμου, Σ. (1989), *Η κοινωνική Επιρροή*. Αθήνα : Οδυσσέας.

Πρελορέντζου, Ε. & Ντάλλα. Μ. (2003), Χαρακτηριστικά της ψυχολογικής προσαρμογής μεταναστών μαθητών από την Αλβανία στην Ελλάδα στο: *Θέματα Παιδείας*, τεύχος 13/2003, τρίμηνη επιθεώρηση εκπαιδευτικής πολιτικής και έρευνας.

Στρατουδάκη, Χ. (2005). *Έθνος και Δημοκρατία: Οψεις της Εθνικής Ταυτότητας των εφήβων. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 116(A), 23-50.

Τριανταφυλλιδού, Α. (1998). *Οι «άλλοι» ανάμεσα μας-Ελληνική Εθνική Ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες*. Στο Ίδ. Σ. Καράγιωργα (επιμ.). *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός* (σελ. 488-498). Αθήνα: Εξάντας.

Τσαούσης, Δ., Γ. (1997). *Κοινωνική δημογραφία*. Αθήνα: Gutenberg

Τσιγκάνου, Ι. (Επιμ.) (2010). *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ. Ανάκτηση 20/12/2012 από www.ekke.gr/html/gr/NewsEvents/ESS4_results.pdf

Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (επιμ.) (1997). *Τι είναι η πατρίδα μας: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Φραγκουδάκη, Α. (1997), *Οι πολιτικές συνέπειες της ανιστορικής παρουσίασης του ελληνικού έθνους στο: Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (επιμ.), (1997), Τι είναι η πατρίδα μας: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση, δεύτερη έκδοση, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.*